

**SYSTÉM TRESTOV PODĽA ZÁKONA Č. 86/1950 ZB.
(TRESTNÝ ZÁKON) A ICH APLIKÁCIA V ČSR
(STRUCTURE OF PENALTIES ACCORDING TO A
CRIMINAL CODE NO. 86/1950 AND ITS APPLICATION
IN CZECHOSLOVAK REPUBLIC)**

KRISTÍNA BALIŠOVÁ

Bratislavská vysoká škola práva, Fakulta práva, Slovenská republika

Abstract in original language

Článok s názvom „Systém trestov podľa zákona č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon) a ich aplikácia v ČSR“ pozostáva z piatich kapitol. Prvá kapitola poskytuje všeobecný úvod do problematiky trestov v zmysle Trestného zákona č. 86/1950 Zb. Druhá kapitola vysvetľuje základnú filozofiu členenia trestov na hlavné a vedľajšie. Tretia kapitola definuje pojem „systém trestov“. Štvrtá kapitola v zmysle zásady „nullum crimen sine lege“ prezentuje jednotlivé druhy trestov ukladaných páchatel'om trestných činov na základe Trestného zákona. Piata kapitola je zhrnutím celej problematiky v podobe záveru.

Key words in original language

Systém trestov, hlavný trest, vedľajší trest, trest smrti, trest odňatia slobody, trest odňatia slobody na doživotie, nápravné opatrenie.

Abstract

The article named „Structure of penalties according to Criminal code No. 86/1950 and its application in Czechoslovak republic“, consists of five chapters. First chapter provides general informations about penalties in the light of Criminal code No. 86/1950. Second chapter explains the basic philosophy of penalties subdividing (i. e. main panalties and subsidiary penalties). Third chapter defines a term „structure of penalties“. Fourth chapter in the light of principle „nullum crimen sine lege“ presents particulart penalties, which were senteced to offenders according to Criminal code. Fifth chapter represents conclusion of all theses.

Key words

Structure of penalties, main penalty, subsidiary penalty, death penalty, imprisonment, life imprisonment, corrective measure.

1. Úvod:

Prijatím zákona č. 86/1950 Zb. zo dňa 12. júla 1950, účinného odo dňa 1. augusta 1950 (ďalej len Trestný zákon, alebo skratka TZ), ako aj zákona č. 87/1950 Zb. (Trestný poriadok), sa v Československej republike zavřil

proces rekodifikácie trestného práva, čím sa „definitívne odstránil dualizmus recipovaného rakúskeho a uhorského práva i dualizmus práva všeobecného a vojenského.“¹

Ústava Československej republiky zo dňa 9. mája 1948² vo svojej prvej kapitole upravujúcej práva a povinnosti občanov, deklarovala o.i. zásadu „nulla poena sine lege“, tzn. zásadu, že tresty možno ukladať, len na základe zákona.³ Pri príprave nového trestného kódexu zákonodarca na zmienenu zásadu nadviazal a inkorporoval do československého práva trestného aj princíp „nullum crimen sine lege“, čiže „bez viny niet trestného činu“.⁴ V tejto súvislosti stojí za zmienku skutočnosť, že pri koncipovaní TZ zákonodarca vychádzal z materiálneho poňatia trestného činu.

2. Hlavné a vedľajšie tresty:

V teoretickej rovine možno pojem „trest“ definovať ako určitú formu štátneho donútenia, ktorá je v mene štátu a na základe zákona (zásada nulla poena sine lege) uložená páchatel'ovi za spáchaný skutok vykazujúci znaky niektorého z trestných činov upravených v osobitnej časti Trestného zákona. V zmysle § 18 TZ sa v Československej republike rozlišovali dve skupiny trestov, a to tresty hlavné (§ 18 ods. 1 TZ) a tresty vedľajšie (§ 18 ods. 2 TZ).

Hlavné tresty, označované aj ako tresty samostatné, umožňoval Trestný zákon ukladať osobitne, ale aj v spojitosti s niektorým z vedľajších trestov. Pri pohľade na štruktúru trestov je zrejmé, že počet hlavných trestov a trestov vedľajších bol v značnom nepomere. V zmysle § 18 ods. 1 TZ bolo možné ukladať samostatne len nasledovné tresty:

- trest smrti,
- trest odňatia slobody,
- nápravné opatrenie.

Poradie, v ktorom sú hlavné tresty vymenované, nie je náhodné. Zákonodarca ich usporiadal podľa kritéria závažnosti, pričom na prvom mieste uviedol najzávažnejší trest ukladaný na základe zákona v podmienkach Československej republiky (tzn. trest smrti). Zaujímavosťou

¹ Vojáček, L., Schelle, K. – Právní dějiny na území Slovenska, Vydavatel'stvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007, strana 410

² Ústavou Československej republiky zo dňa 9. mája 1948 sa rozumie ústavný zákon č. 150/1948 Sb. zo dňa 9. mája 1948 (Ústava Československej republiky).

³ V zmysle § 35 ústavného zákona č. 150/1948 Sb. zo dňa 9. mája 1948 (Ústava Československej republiky), len na základe zákona možno trestami hroziť a tresty ukladať (lat. „nulla poena sine lege“).

⁴ V zmysle § 2 TZ, je trestným činom len také pre spoločnosť nebezpečné konanie, ktorého výsledok uvedený v zákone páchatel' zaviniť.

je, že medzi hlavnými trestami nenájdeme napr. peňažný trest. Dôvodom sú vtedajšie ekonomické, majetkové a sociálne pomery obyvateľstva. Peňažný trest nemal „slúžiť len majetným vrstvám.“⁵

V porovnaní s hlavnými trestami, vedľajších trestov bola v čase platnosti a účinnosti Trestného zákona z roku 1950 prevažná väčšina. Ako už sám názov napovedá, vedľajší trest bol len subsidiárnym trestom k hlavnému trestu a vzhľadom na osobitný charakter bolo samostatné uloženie (tzn. bez hlavného trestu) vedľajšieho trestu nemysliteľné a v rozpore s platnými právnymi predpismi.⁶

Na vysvetlenie rozdielu medzi hlavnými a vedľajšími trestami sa zamerala aj Dôvodová správa k Trestnému zákonu, ktorá uviedla: „označenie určitých trestov v osnove ako „vedľajších“ neznamena, že by boli menej významné alebo pre páchatel'a menej citel'né, ale len to, že ich nemožno uložiť samostatne bez niektorého z hlavných trestov.“⁷

Do skupiny vedľajších trestov v zmysle § 18 ods. 2 TZ patrili nasledovné tresty:

- strata štátneho občianstva,
- strata čestných práv občianskych,
- vylúčenie z vojska,
- strata vojenskej hodnosti,
- prepadnutie majetku,
- peňažný trest,
- zákaz činnosti,
- vyhostenie,
- zákaz pobytu,
- uverejnenie rozsudku,
- prepadnutie veci.

⁵ Vojáček, L., Schelle, K. – Právní dějiny na území Slovenska, Vydavatel'stvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007, strana 411

⁶ V zmysle § 18 ods. 3 TZ, vedľajší trest možno uložiť len spolu s trestom hlavným.

⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon) zo dňa 12. júla 1950

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že nový Trestný zákon nadviazal na zákon na ochranu ľudovo-demokratickej republiky⁸ a pokračoval v trende vysokých trestných sadziieb. Zákonodarca pri jednotlivých trestných činoch „spravidla stanovil široké rozpätie trestnej sadzby, a tak súdom otvoril možnosť výrazne premietnuť do uloženého trestu okolnosti jednotlivých prípadov, najmä pôvod a politické postoje páchatel'a.“⁹ K zmierneniu neprimerane vysokých trestných sadziieb prispela až novela Trestného zákona z roku 1956¹⁰, ktorou „boli odstránené drakonické (t.j. neprimerane tvrdé) tresty“¹¹ a napríklad trest smrti transformovala do podoby „trestu alternatívneho s trestom odňatia slobody na 25 rokov.“¹²

3. Systém trestov:

Pojem systém trestov reprezentuje filozofiu trestnej politiky daného štátu, ktorou sa zákonodarca riadil pri zostavovaní trestného kódexu. Z pohľadu modernej teórie trestného práva sa daný pojem definuje ako „usporiadanie (hierarchia) jednotlivých druhov trestov podľa závažnosti, podľa postihovaných záujmov a vzájomné vzťahy a väzby medzi jednotlivými trestami.“¹³ Obdobne bol pojem chápaný aj v 50. rokoch minulého storočia.

4. Jednotlivé druhy trestov:

4.1. Trest smrti (§ 29 TZ)

Trest smrti bol v zmysle platných právnych predpisov Československej republiky považovaný za najťažší trest a len výnimočne bol ukladaný samostante (najčastejšie sa ukladal v spojitosti s trestom prepadnutia majetku). Vzhľadom na svoj charakter absolútneho trestu ho Trestný zákon neumožňoval ukladať všetkým páchatel'om trestných činov; výnimkou boli tehotné ženy¹⁴ a mladiství¹⁵.

Nutnosť zachovania trestu smrti, ako najprísnejšieho represívneho opatrenia v podmienkach Československej republiky, vyžadoval zákonodarca

⁸ Zákon č. 231/1948 Sb. zo dňa 6. októbra 1948 na ochranu ľudovo-demokratickej republiky.

⁹ Vojáček, L., Schelle, K. – Právní dějiny na území Slovenska, Vydavateľstvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007, strana 412

¹⁰ Novelou Trestného zákona z roku 1956 sa rozumie zákon č. 63/1956 Zb. z 19. decembra 1956, ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon č. 86/1950 Zb. .

¹¹ Bílý, J. – Právní dějiny na území České republiky, vydavateľstvo Linde, Praha, rok 2003, strana 318

¹² Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 132

¹³ Ivor, J. a kolektív – Trestné právo hmotné, 1. diel, Vydavateľstvo Iura Edition, Bratislava, rok 2006, strana 351

¹⁴ V zmysle § 29 ods. 3, 1. veta TZ tehotnej žene nemožno uložiť trest smrti; v takom prípade nastupuje miesto trestu smrti ustanoveného v zákone trest doživotného odňatia slobody.

¹⁵ V zmysle § 59 písm. a) TZ mladistvému nemožno uložiť, o.i., trest smrti.

z dôvodu eliminácie útokov (či už z domáceho alebo zahraničného prostredia) nasmerovaných proti „pracujúcemu ľudu a budovaniu socializmu“.

Pri ukladaní trestu smrti zohrávalo hlavnú úlohu posúdenie stupňa nebezpečnosti trestného činu pre spoločnosť. Práve zodpovedanie tejto kardinálnej otázky sa neskôr odzrkadlilo vo výroku či už odsudzujúceho alebo oslobodzujúceho rozsudku. Vzhľadom na abstraktnosť formulácie, ako aj na značnú subjektívnosť pri samotnom posudzovaní otázky nebezpečnosti skutku, otvorila táto vágna formulácia cestu zneužívaniu tohto trestu (najmä na politické účely). Sekundárne bola pri rozhodovaní o uložení (prípadne neuložení) trestu smrti braná na zreteľ aj prevaha pritlačujúcich¹⁶ alebo poľahčujúcich¹⁷ okolností.

Ak vo výroku odsudzujúceho rozsudku súd odsúdil páchatel'a trestného činu na trest smrti, v zmysle § 29 ods. 1 TZ (z roku 1961) sa trest vykonával obesením. Výnimkou z tohto pravidla bol len stav „zvýšeného ohrozenia vlasti“¹⁸, kedy bolo možné vykonať tento trest zastrelením.

Trestný zákon umožňoval uložiť trest smrti za širokú paletu trestných činov. Jednalo sa predovšetkým o nasledovné trestné činy: velezrada (§ 78 ods. 3 TZ), sabotáž (§ 85 ods. 3 TZ), vyzvedačstvo (§ 86 ods. 3 TZ), vojnové škodcovstvo (§ 99 ods. 3 TZ), vojnová zrada (§ 101 ods. 3 TZ), vražda na ústavnom činiteľovi (§ 104 TZ) – základná skutková podstata, ublíženie ústavnému činiteľovi na zdraví (§ 105 ods. 3 TZ), ohrozovanie zásobovania (§ 134 ods. 3 TZ), porušenie povinnosti verejného činiteľa (§ 175 ods. 4 TZ), všeobecné ohrozenie (§ 190 ods. 4 TZ), vražda (§ 216 ods. 2 TZ), vyhýbanie sa služobnej povinnosti (§ 270 ods. 3 TZ, § 271 ods. 4 TZ), zbehnutie (§ 274 TZ), vzburá (§ 276 ods. 3 TZ), neuposlušnosť rozkazu (§ 278 ods. 4 TZ), sprotivenie (§ 279 ods. 3 TZ), donútenie na porušenie služobnej povinnosti (§ 280 ods. 3 TZ), porušenie povinnosti strážnej služby (§ 285 ods. 4 TZ), porušenie veliteľských povinností (§ 287 TZ, § 288 ods. 2 TZ), ohrozovanie vecných prostriedkov (§ 293 ods. 2 TZ), ohrozovanie bojového ducha (§ 294 ods. 3 TZ), obmedzenie bojového ducha (§ 295 TZ, § 296 ods. 2 TZ), násilie proti obyvateľstvu (§ 299 ods. 3 TZ).

Trest smrti bol v ČSFR najvyšším trestom až do roku 1990, kedy vstúpila do účinnosti novela¹⁹ Trestného zákona z roku 1961²⁰, na základe ktorej

¹⁶ § 20 TZ

¹⁷ § 21 TZ

¹⁸ V zmysle § 75 ods. 5 TZ sa časom zvýšeného ohrozenia vlasti rozumie čas, v ktorom republika vstúpila do stavu brannej pohotovosti alebo v ktorom došlo k udalostiam ohrožujúcim zvýšenou mierou samostatnosť, ústavnú jednotu, územnú celistvosť, ľudovodemokratické štátne zriadenie alebo spoločenský poriadok republiky alebo verejný pokoj a poriadok.

¹⁹ Zákon č. 175/1990 Zb. z 2. mája 1990, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon, účinný od 1. júla 1990.

bolo zmenené ustanovenie § 29 TZ a to tak, že trest smrti sa nahradil výnimočným trestom odňatia slobody v trvaní pätnásť až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie.²¹ Prijatím ústavného zákona č. 23/1991 Zb.²², Federálne zhromaždenie ČSFR v čl. 6 ods. 3 nadviazalo na vyššie zmienenú novelu Trestného zákona a proklamovalo neprípustnosť trestu smrti ako najprísnejšej sankcie ukladanej za spáchaný trestný čin.²³

4.2. Trest odňatia slobody (§ 30 - § 36 TZ)

Primárnou funkciou trestu odňatia slobody bolo výchovné pôsobenie na páchatel'a trestného činu ako aj na celú spoločnosť. Podľa názoru zákonodarcu sa v dôsledku zmeny spoločenských pomerov (v roku 1948) modifikoval aj obsah samotného trestu. Prvoradý účel v podobe vylúčenia páchatel'a trestného činu zo spoločnosti a jeho izolácii v zariadení na výkon trestu, nahradil nový cieľ, a to snaha viesť odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody k „produktívnej kolektívnej práci, sporej s vedomím vlastnej užitočnosti.“²⁴

Trest odňatia slobody mal podobu trestu odňatia slobody na doživotie alebo podobu dočasného trestu odňatia slobody (v trvaní maximálne 25 rokov).

Pri výmere trestu odňatia slobody sa spravoval súd predovšetkým rozmedzím daným trestnou sadzbou. V zákonom stanovených prípadoch, konkrétne, ak to odôvodňovali pomery páchatel'a²⁵ alebo závažnosť poľahčujúcich okolností, bolo prípustné zníženie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu. Novela Trestného zákona z roku 1956 transformovala podmienku „závažnosti poľahčujúcich okolností“ do novej podoby. Okolnosťou na zníženie tohto trestu pod dolnú hranicu bol popri pomeroch páchatel'a aj stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť. Pri vymeriavaní trestu odňatia slobody bolo v zmysle § 31 TZ možné uložiť páchatel'ovi trestného činu aj taký trest, ktorého trvanie prekročilo štandardnú dĺžku danú zákonom v konkrétnej skutkovej podstate, tzn. bolo možné zvýšiť hornú hranicu trestnej sadzby, pričom celková výmera trestu odňatia slobody nesmela presiahnuť dobu 25 rokov.

²⁰ Trestným zákonom z roku 1961 sa rozumie zákon č. 140/1961 Zb. (Trestný zákon) zo dňa 29. novembra 1961.

²¹ Vid' čl. I., bod 12 zákona č. 175/1990 Zb. z 2. mája 1990, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon.

²² Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., zo dňa 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práva a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

²³ Vid' čl. 6 ods. 3 ústavného zákona Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky č. 23/ 1991 Zb., zo dňa 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práva a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

²⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon) zo dňa 12. júla 1950

²⁵ Pomermi páchatel'a v zmysle §30 ods. 1 TZ sa rozumeli najmä osobné, rodinné, majetkové, zárobkové a iné pomery páchatel'a.

Vzhľadom na osobu páchatel'a, ako aj spáchaný skutok sa trest odňatia slobody vykonával v trestných ústavoch, súdnych väzniciach alebo v pracovných útvaroch, prípadne vo vojenských kárných útvaroch. Počas výkonu trestu bol odsúdený vedený k vykonávaniu „užitočnej práce“, čím sa po odpykaní celého alebo časti trestu mal uľahčiť jeho návrat a začlenenie do spoločnosti.

Trestný zákon zakotvoval aj inštitút podmieneného prepustenia (§ 33 a nasl. TZ). Ako deklarovala Dôvodová správa „ak je za výkonu trestu zo spávania odsúdeného a z jeho postoja k práci zjavné, že sa polepšil, možno ho podmiennečne prepustiť, a to už po odpykaní polovice trestu.“²⁶ Pri rozhodovaní o podmienenom prepustení museli súdy o.i. skúmať, či podmieneným prepustením „nebude ohrozená ochrana spoločenských vzťahov uvedených v § 1 TZ, najmä ochrana ľudovodemokratickej republiky, jej socialistickej výstavby a záujmov pracujúceho ľudu.“²⁷

4.3. Nápravné opatrenie (§ 37 - § 41 TZ)

Trest nápravného opatrenia „bol jednou z novínok prevzatých zo sovietského práva“²⁸ a podobne ako trest odňatia slobody mal plniť predovšetkým výchovnú funkciu. K uloženiu nápravného opatrenia, v rozsahu trvania jeden až šesť mesiacov, bolo možné pristúpiť za kumulatívneho (súčasného) naplnenia viacerých podmienok daných § 37 TZ, konkrétne:

- za spáchaný trestný čin páchatel'ovi možno uložiť trest odňatia slobody neprevyšujúci tri mesiace (§ 37 ods. 1 TZ),
- páchatel' viedol a vedie riadny život pracujúceho človeka (§ 37 ods. 1 TZ),
- súd dospeje k názoru, že na nápravu páchatel'a postačí miernejší trest (tzn. k prevýchove páchatel'a nie je potrebné nariadiť výkon trestu odňatia slobody, ale bude postačovať miernejší trest v podobe nápravného opatrenia, § 37 ods. 1 TZ),
- páchatel' sa svojím konaním nedopustil trestného činu, pri ktorom je vylúčené podmiennečné odsúdenie (§ 37 ods. 2, písm. a) TZ),
- uloženie nápravného opatrenia sa neprieči dôležitému všeobecnému záujmu (§ 37 ods. 2, písm. b) TZ),
- páchatel' nie je trvalo práce neschopný (§ 37 ods. 2 písm. c) TZ),

²⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon) zo dňa 12. júla 1950

²⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, č. 82/57

²⁸ Vojáček, L., Schelle, K. – Právní dějiny na území Slovenska, Vydavatel'stvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007, strana 111 - 112

- páchatel' nepodlieha vojenskej súdnej moci (§ 37 ods. 2 písm. d) TZ).

Nápravné opatrenie bolo v danej dobe možno chápať aj ako pokus o odklonenie sa od tradičných a nie vždy efektívnych foriem trestania, charakterizujúcich trestnú politiku v predchádzajúcich storočiach. Tým, že sa tento trest vykonával na slobode (§ 38 ods. 1, prvá veta TZ), predstavoval určitú „alternatívu k trestu odňatia slobody“²⁹, a preto ho možno jednoznačne zaraďovať medzi tzv. alternatívne tresty. S výkonom tohto trestu sa „nespájali negatívne stránky trestu odňatia slobody.“³⁰ Odsúdený bol povinný po celú dobu výkonu nápravného opatrenia vykonávať prácu, ktorá mu bola určená, a to za zníženu odmenu³¹ a bez niektorých výhod vyplývajúcich z pracovného pomeru³² (§ 38 ods. 1, druhá veta TZ).

Nápravné opatrenie teda spočívalo v tom, že „odsúdený bol povinný, spravidla pod dohľadom kolektívu, ktorý sa za neho zaručil, riadne vykonávať svoju prácu a viesť riadny usporiadaný život, pričom sa mu z jeho pracovnej odmeny po dobu jedného až šiestich mesiacov v prospech štátu odčítalo 25 percent, čo súd mohol znížiť až na desať percent. S uložením tohto trestu mohla byť spojená i nútená zmena pracovného zaradenia (zaradenie do nižšej funkcie), alebo zmena pracoviska.“³³

4.4. Strata štátneho občianstva (§ 42 TZ)

Účelom tejto trestnej sankcie bola prvoradá ochrana „určitých všeobecných záujmov, čistoty verejného života, a pod.“³⁴ Trest straty štátneho občianstva bolo možné uložiť výlučne v prípade, kde to *expressis verbis* ustanovoval Trestný zákon (§ 42 ods. 1 TZ). Trest v sebe zahŕňal nielen samotnú stratu štátneho občianstva Československej republiky, ale aj stratu čestných práv

²⁹ Ivor, J. a kolektív – Trestné právo hmotné, 1. diel, Vydavateľstvo Iura edition, Bratislava, rok 2006, strana 355

³⁰ Ivor, J. a kolektív – Trestné právo hmotné, 1. diel, Vydavateľstvo Iura edition, Bratislava, rok 2006, strana 355

³¹ V zmysle § 39 ods. 2 TZ, z odmeny náležiackej odsúdenému za prácu prepadá jedna štvrtina štátu, súd však môže túto čiastku znížiť až na jednu desatinu odmeny.

³² V zmysle § 39 ods. 1 TZ, ak je páchatel' v pracovnom pomere, najmä ak vykonáva prácu prevažne telesnú, nenariadi súd zmenu jeho zamestnania. Z dôležitých dôvodom môže však súd na čas trvania trestu nariadiť zmenu páchatel'ovho zamestnania, najmä v tom smere, aby vykonával prácu menej zodpovednú alebo na inom pracovisku; v tomto prípade súd zároveň stanoví zásady pre určenie druhu, spôsobu a miesta páchatel'ovho zamestnania. V zmysle § 39 ods. 3, prvá veta TZ, čas výkonu nápravného opatrenia sa nezapočítava do času trvania pracovného pomeru, pokiaľ jeho dĺžka má význam pre vznik alebo rozsah nárokov z pracovného pomeru.

³³ Vojáček, L., Schelle, K. – Právni dejiny na území Slovenska, Vydavateľstvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007, strana 411 - 412

³⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

občianskych (§ 43 - § 44 TZ), vylúčenie z vojska (§ 45 TZ) a prepadnutie celého majetku (§ 47 TZ).³⁵

V zmysle vyššie uvedeného Trestný zákon umožňoval uložiť trest straty štátneho občianstva napríklad za nasledovné trestné činy: velezrada (§ 78 ods. 4 TZ), vierolomnosť (§ 93 ods. 3 TZ), opustenie republiky (§ 95 ods. 3 TZ), vojnová zrada (§ 101 ods. 4 TZ), vražda na ústavnom činiteľovi (§ 104 TZ), ublíženie ústavnému činiteľovi na zdraví (§ 105 ods. 4 TZ).

Trest straty štátneho občianstva vzhľadom na svoju povahu vedľajšieho trestu nemohol byť ukladaný samostatne. Zvyčajne ho súdy spájali s trestom odňatia slobody, prípadne s trestom smrti. Napríklad skutková podstata trestného činu velezrady (§ 78 TZ) umožňovala súdu pri ukladaní hlavného trestu za spáchaný trestný čin uložiť aj trest straty štátneho občianstva a ak neuložil túto sankciu, vyslovil trest prepadnutia majetku.

Trest straty štátneho občianstva sa aplikoval pomerne krátko. Novelou Trestného zákona z roku 1956 bol z textu zákona vypustený. Zákonodarca tento krok odôvodnil údajnou stratou opodstatnenia uvedeného trestu.³⁶

4.5. Strata čestných práv občianskych (§ 43 – 44 TZ)

Na základe jazykového výkladu a rozboru ustanovenia § 43 ods. 1 TZ, možno konštatovať, že v závislosti od právneho posúdenia veci (tzn. spáchaného skutku), bolo možné páchatel'ovi uložiť trest straty čestných práv občianskych obligatórne alebo fakultatívne. Povinne súd ukladal trest straty čestných práv občianskych, ak odsudzoval páchatel'a trestného činu na trest smrti, alebo na trest odňatia slobody (v trvaní minimálne dva roky, vrátane doživotného trestu odňatia slobody). Špecifickou situáciou boli prípady, kedy sa páchatelia svojim konaním dopustili „trestných činov nepriateľstva k ľudovodemokratickému poriadku.“³⁷ Takéto počínanie bolo sankcionované nielen hlavným trestom, ale obligatórne aj trestom straty čestných práv občianskych. Fakultatívne mohol súd vysloviť trest straty čestných práv občianskych vtedy, ak odsudzoval páchatel'a za trestný čin, ktorým poškodil dôležité politické, vojenské alebo hospodárske záujmy Československej republiky.

³⁵ V zmysle § 42 ods. 2 TZ trest straty štátneho občianstva zahrnuje v sebe stratu čestných práv občianskych, vylúčenie z vojska a prepadnutie celého majetku.

³⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 63/1956 Zb. z 19. decembra 1956, ktorým sa mení a dopĺňa trestný zákon č. 86/1950 Zb.

³⁷ V zmysle § 43 ods. 1, prvá veta TZ, podľa ktorého súd vysloví stratu čestných práv občianskych, ak odsudzuje páchatel'a za úmyselný trestný čin na trest smrti, na trest doživotného odňatia slobody alebo na trest dočasného odňatia slobody prevyšujúci dva roky, alebo ak prejavil páchatel' trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku.

Uloženie trestu straty čestných práv občianskych v sebe zahŕňalo nielen stratu vojenskej hodnosti³⁸, ale aj dočasnú³⁹ či doživotnú⁴⁰ stratu iných benefitov. Prijatím novely Trestného zákona z roku 1956 bolo ustanovenie § 44 TZ, za účelom zmiernenia trestných sankcií, modifikované.

4.6. Vylúčenie z vojska (§ 45 TZ)

Trest vylúčenie z vojska súd vyslovil v prípade, ak odsudzoval vojenskú osobu na trest smrti, na trest doživotného odňatia slobody alebo na trest dočasného odňatia slobody najmenej na dvadsať rokov. Podobne, ako aj ďalšie ustanovenia Trestného zákona, bolo v roku 1956, novelizované.

4.7. Strata vojenskej hodnosti (§ 46 TZ)

Sankciu straty vojenskej hodnosti môže súd (štátny či vojenský) vysloviť, ak to vyžaduje záujem služby. S trestom sa spájalo aj zníženie páchatelovej hodnoty vo vojsku (a to až na hodnotu „prostého vojaka“) a odňatie hodnosti v zbore.⁴¹

4.8. Prepadnutie majetku (§ 47 TZ)

Prepadnutie majetku, ako sankciu postihujúcu majetok páchatel'a, považoval zákonodarca za „jeden z najúčinnějších prostriedkov boja proti zločinnosti buržoázie, ktorej jej majetok slúži za základňu na páchanie trestných činov.“⁴² Účelom trestu bolo „odňať páchatel'ovi majetok buď celkom alebo sčasti, a tak likvidovať alebo obmedziť jeho hospodársku základňu, ktorej existencia už sama o sebe aj spôsob jej vytvorenia ovplyvňujú a spoluúčujú

³⁸ V zmysle § 43 ods. 2 TZ trest straty čestných práv občianskych zahrnuje v sebe stratu vojenskej hodnosti.

³⁹ V zmysle § 44 ods. 2 písm. a – e) TZ sa jednalo o: stratu volebného práva, stratu práva zastávať funkcie vo verejných organizáciách, stratu práva konať verejné prejavy slovom alebo tlačou, stratu spôsobilosti nadobudnúť akademický titul a vedeckú a umeleckú hodnosť a stratu práva vykonávať povolanie, pre ktoré je akademický titul podmienkou.

⁴⁰ V zmysle § 44 ods. 1 písm. a – e) TZ sa jednalo o: stratu členstva v národnom výbore alebo inú funkciu zástupcu ľudu, na ktorú bol podľa zákona zvolený, funkciu sudcu z ľudu, funkciu v ľudovom družstve, stratu funkcie vedúceho alebo rozhodujúceho zamestnanca ústavu, fondu alebo zariadení spravovaných štátom, stratu funkcie vedúceho alebo rozhodujúceho zamestnanca štátneho, národného, komunálneho alebo iného verejného podniku alebo ľudového družstva, stratu akademických titulov, vedeckých a umeleckých hodností a stratu československých vyznamenaní a čestných uznaní, právo nosiť cudzozemské vyznamenania a právo užívať cudzozemské čestné tituly.

⁴¹ Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 169: „Vojenská hodnosť znamená zovňajšie označenie, ako je nositeľ tejto hodnosti začlenený v hierarchii príslušníkov vojska alebo vojensky organizovaného ozbrojeného zboru. Vojenskou hodnosťou sa nazýva teda nielen hodnosť vo vojsku, t.j. v ozbrojených silách, ale aj hodnosť, ktorú majú vo svojom ozbrojenom zbore príslušníci ozbrojených zložiek MV.“

⁴² Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 171

pomer páchatel'a ku spoločnosti.⁴³ Trest bolo možné uložiť vždy, keď boli naplnené zákonné podmienky a to bez ohľadu napr. na rodinu páchatel'a.⁴⁴

Prepadnutie majetku ako sankciu za protiprávne konanie páchatel'a napĺňajúce znaky skutkovej podstaty trestného činu uvedeného v osobitnej časti Trestného zákona, umožňoval Trestný zákon uložiť tak obligatórne, ako aj fakultatívne. Obligatórne sa trest prepadnutia majetku ukladal v prípade výslovne uvedenom v zákone (§ 47 ods. 1 TZ, časť vety pred bodkočiarkou). Fakultatívne bolo možné trest uložiť aj vtedy, ak súd odsudzoval páchatel'a úmyselného trestného činu na trest smrti, na trest doživotného odňatia slobody alebo na trest dočasného odňatia slobody najmenej na tri roky, ako aj vtedy, ak svojim konaním prejavil nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku. Prepadnutý majetok nachádzajúci sa v tuzemsku, alebo zahraničí, ktorý bol v čase nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku vo vlastníctve páchatel'a, sa v zmysle zákona stal automaticky vlastníctvom štátu.

Trestný zákon umožňoval uložiť trest prepadnutia majetku za tieto trestné činy: velezrada (§ 78 ods. 4 TZ), vierolomnosť (§ 93 ods. 3 TZ), vojnová zrada (§ 101 ods. 3 TZ), vražda na ústavnom činiteľovi (§ 104 TZ), ublíženie ústavnému činiteľovi na zdraví (§ 105 ods. 4 TZ), machinácie proti zoštátneniu (§ 130 TZ), tvorenie súkromných monopolov (§ 131 TZ), ohrozenie zásobovanie (§ 134 ods. 2 TZ), falšovanie a pozmeňovanie platidiel (§ 139 TZ), uvádzanie falšovaných a pozmenených platidiel (§ 140 TZ), zbehnutie (§ 273 ods. 3, § 274 TZ), porušenie veliteľských povinností (§ 287 TZ), ohrozenie bojového ducha (§ 295 TZ).

4.9. Peňažný trest (§ 48 TZ)

Ako už bolo v druhej kapitole naznačené, peňažný trest, ako trest hlavný, bol v danom čase neprípustný. „Peňažné tresty nesmú byť naďalej výhodou pre majetné vrstvy, ktoré sa mohli ich zaplatením vykúpiť“,⁴⁵ zdôvodňovala zaradenie trestu prepadnutia majetku do skupiny vedľajších trestov Dôvodová správa. Ako sa ďalej uvádzalo „o výške trestu nerozhoduje iba závažnosť trestného činu, ale predovšetkým triedna príslušnosť páchatel'a.“⁴⁶ Peňažný trest bol zameraný predovšetkým proti „triednym nepriateľom, špekulantom a podobným živlom, ktoré sa živia bezprácnym alebo iným nepoctivým spôsobom.“⁴⁷

⁴³ Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 172

⁴⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, č. 14/58: „Ohľad na rodinu páchatel'a nie je dôvodom, aby súd upustil od uloženia vedľajšieho trestu prepadnutia majetku podľa § 47 ods. 1 TZ, ak sú pre uloženie tohto trestu dané podmienky.

⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

⁴⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

⁴⁷ Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 178

Podmienky ukladania peňažného trestu v zmysle § 48 Trestného zákona

- umožňuje to Trestný zákon,
- možné uložiť spolu s trestom odňatia slobody aj pri iných trestných činoch (najmä ak páchatel prejavil trestným činom nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku alebo ak spáchal čin zo ziskuchtivosti),
- z okolností prípadu je zrejmé, že peňažný trest je vymožitelný (tzn. platobná neschopnosť páchatel'a vylučovala uloženie trestu),
- výmera trestu – od 1 000 Kčs až do 10 000 000 Kčs.

Rovnako, ako v prípade trestu prepadnutia majetku, sa vlastníkom finančných prostriedkov z uloženého trestu stal štát. Trestom bolo možné sankcionovať aj trestnoprávne konanie mladistvého.

4.10. Zákaz činnosti (§ 51 TZ)

Trest zákazu činnosti mal rýdzo preventívny charakter. Pri jeho ukladaní vystupovala do popredia snaha (v budúcnosti) zabrániť páchaniu určitých trestných činov. Z dlhodobého pohľadu tak mala byť zabezpečená ochrana hospodárskych záujmov republiky.

Trest zákazu činnosti bolo v zmysle Trestného zákona možné obligatórne uložiť páchatel'ovi, ktorý svojim protiprávnym konaním pri výkone určitej činnosti⁴⁸ alebo povolania⁴⁹ poškodil alebo ohrozil hospodárske záujmy Československej republiky. Sankciou za uvedené konanie bol dočasný alebo trvalý zákaz vykonávať danú činnosť, prípadne povolanie. Fakultatívne prichádzalo uloženie trestu zákazu činnosti do úvahy len v dvoch prípadoch vyjadrených v § 51 ods. 2 TZ, a to, pokiaľ páchatel' spáchal trestný čin v súvislosti s výkonom určitej činnosti alebo povolania, alebo ak by páchatel' mohol zneužiť výkon určitej činnosti či povolania na spáchanie trestného činu.

Novelou Trestného zákona z roku 1956 bolo časové vymedzenie trvania trestu zákazu činnosti (tzn. spojenie dočasný alebo trvalý zákaz činnosti)

⁴⁸ Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 184: „činnosťou podľa tohto ustanovenia sú práce (výkony), ktoré spravidla predpokladajú určité znalosti (napr. znalecké posudky, projekčné práce), určité zručnosti (napr. vedenie motorových vozidiel), alebo skúsenosti (napr. práce v odobore remeselnej výroby).“

⁴⁹ Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentár k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959, strana 184: „povoláním je určitý odbor (druh) spôsobilosti, vykonávaný v súlade s politicko-ekonomickými potrebami spoločnosti.“

z textu zákona vypustené a rozsah trvania trestu zákonodaraca vymedzil dobou v rozpätí od jedného do desiatich rokov.

4.11. Vyhostenie (§ 52 TZ)

Trest vyhostenia mal trvalý charakter a zásadne sa ukladal páchatelom trestných činov, ktorí neboli občanmi Československej republiky. Súd mohlo rozhodnúť o vyhostení výlučne rozsudkom⁵⁰ a iba v zákonom stanovených prípadoch, tzn. pokiaľ takéto opatrenie vyžadovala bezpečnosť ľudí alebo majetku alebo ak to vyžadoval iný všeobecný záujem.

4.13. Zákaz pobytu (§ 53 TZ)

Podľa § 53 TZ bolo v zmysle platnej legislatívy možné uložiť vedľajší trest zákazu pobytu rovnakému okruhu páchatelov, z totožných dôvodov a v identickom časovom rozpätí, ako to bolo v prípade rozhodovania o uložení trest vyhostenia, pričom samotný zákaz pobytu sa mohol vzťahovať tak na celé územie Československej republiky, ako aj na určitú časť (napr. kraj, okres, či obec). Naopak, v zmysle judikatúry nebolo možné vysloviť napr. zákaz pobytu maloletého u rodičov⁵¹ alebo zákaz pobytu vzťahujúci sa na určitý dom alebo byt.⁵²

4.14. Uverejnenie rozsudku (§ 54 TZ)

Ako sa uvádza v § 54 TZ, súd vysloví, že sa rozsudok uverejní, ak to vyžaduje všeobecný záujem. Takáto sankcia sa považovala „za trest na cti, ktorým mal poškodený dostať zadosťučinenie.“⁵³ Vzhľadom na definíciu účelu trestu by takéto poňatie nekorešpondovalo s ustanoveniami Trestného zákona. Preto Dôvodová správa možnú aplikáciu tohto trestu zúžila len na výnimočné situácie, a to: „Tento trest bude namieste len tam, kde vyžaduje všeobecný záujem, napr. ak treba trestný čin pranierovať alebo ukázať, že čin, ktorý spôsobil rozruch, bol podľa zásluhy potrestaný.“⁵⁴

4.15. Prepadnutie veci (§ 55 TZ)

Trest prepadnutia veci (obdobne ako napríklad peňažný trest, či trest prepadnutia majetku) patril do skupiny trestov postihujúcich majetok páchatel'a a vzťahoval sa výlučne na veci, ktoré:

- boli použité na spáchanie trestného činu (§ 55 ods. 1 písm. a) TZ),
- boli na spáchanie trestného činu určené (§ 55 ods. 1 písm. b) TZ),

⁵⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, č. 77/57

⁵¹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, č. 83/54

⁵² Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, č. 104/53

⁵³ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

⁵⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

- páchatel získal trestným činom alebo ako odmenu zaň (§ 55 ods. 1 písm. c) TZ), alebo
- páchatel nadobudol za vec uvedenú pod písm. c) (§ 55 ods. 1 písm. d) TZ)
- boli vo vlastníctve páchatel'a (§ 55 ods. 2 TZ)

Z praxe bolo možné odvodiť aj ďalšiu vlastnosť veci, ktorá mala byť postihnutá sankciou prepadnutia. „Vec, ktorá sa vyhlasuje za prepadnutú, musí v čase vyhlasovania rozsudku existovať a byť dosiahnuteľná, aj keď nie je v úschove súdu.“⁵⁵ V opačnom prípade by nebolo možné trest vykonať.

Vlastnícke právo k veci vyhlásenej za prepadnutú prešlo ex lege na štát, a to dňom nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku.

5. Záver:

Koncepcia Trestného zákona z roku 1956 vychádzala „zo stalinského predpokladu o vyostrovaní sa triedneho boja, ktorým sa odôvodňovalo používanie represívnych metód.“⁵⁶ Nový trestný kodex charakterizovali nielen vysoké trestné sadzby, či členenie trestov na dve podskupiny (tzn. na tresty hlavné a tresty vedľajšie) a „kombinácia trestnej a majetkovej perzekúcie“⁵⁷ v systéme trestov (ako príklad môže poslúžiť ustanovenie § 47 TZ). Ako špecifický znak sa po prvýkrát v texte právnej normy platnej a účinnej na našom území, objavil princíp ochrany ľudovodemokratického štátneho zriadenia, ktorý sa na obdobie ďalších takmer štyridsať rokov stal kľúčovou ideou.

Hlavným cieľom predkladaného článku bolo vykresliť systém trestov (ako aj ich aplikáciu) v zmysle Trestného zákona z roku 1956 v pôvodnom znení a upozorniť na dôležité skutočnosti, ktoré boli zmenené alebo doplnené novelou Trestného zákona z roku 1956 (ako napríklad výrazné zníženie trestných sadzieb a zmierneniu trestov, vypusteniu trestu straty štátneho občianstva - § 42 TZ, a pod.).

Na záver stojí za zmienku skutočnosť, že počas jedenástich rokov platnosti a účinnosti Trestného zákona, bol iba dvakrát novelizovaný a s účinnosťou od 1.1.1962 bol nahradený novým Trestným zákonom č. 140/1961 Zb. (na území Slovenskej republiky účinný až do 31.12.2005).

⁵⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 86/1950 Sb. (Trestný zákon)

⁵⁶ Bílý, J. – Právní dějiny na území České republiky, vydavateľstvo Linde, Praha, rok 2003, strana 318

⁵⁷ Kuklík, J. a kolektív – Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989, vydavateľstvo Linde, Praha, rok 2009, strana 155

Literature:

- Bílý, J. – Právní dějiny na území České republiky, vydavatelství Linde, Praha, rok 2003
- Glogara, R. a kol. – Trestný zákon, Komentář k zákonu z 12. júla 1950, č. 86 Zb. v znení zákona č. 63/1956 Zb., Vydavateľstvo Osveta, Bratislava, rok 1959
- Ivor, J. a kolektív – Trestné právo hmotné, 1. diel, Vydavateľstvo Iura edition, Bratislava, rok 2006
- Kuklík, J. a kolektív – Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989, vydavateľstvo Linde, Praha, rok 2009
- Šimák, J. a kol. – Trestní zákon, Komentář k zákonu ze dne 12. července 1950 č. 86 Sb., Vydavateľstvo Orbis, Praha, rok 1953
- Vojáček, L., Schelle, K. – Právní dějiny na území Slovenska, Vydavateľstvo Key Publishing, Ostrava, rok 2007

Contact – email

kristina.balisova@gmail.com